

Michał J ó z w i k, *Wymagania i warunki do zawarcia małżeństwa według Kodeksu Prawa Kanonicznego i polskiego prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2006, ss. 286.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r., którego niewątpliwą inspiracją stała się dokonana przez Sobór Watykański II odnowa, określając małżeństwo, używa terminu *foedus* znajdującego swoje bezpośrednie nawiązanie do biblijnej teologii przymierza. Spojrzenie na instytucję małżeństwa rozumianego już nie jako *contractus* – zgodnie z definicją Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. – ale jako *intima comunitas vitae et amoris coniugalis* – zgodnie z określeniem soborowym – zostaje zaprezentowane w nowym Kodeksie w wielu nowych, czy też odnowionych unormowaniach prawnych. W perspektywie podkreślenia przez nowy Kodeks interpersonalnego charakteru więzi małżeńskiej niezwykle istotne stają się odnowione unormowania dotyczące zgody małżeńskiej jako przyczyny sprawczej małżeństwa. Inaczej niż w Kodeksie z 1917 r. przedstawiają się też główne cele małżeństwa, pośród których uznane w tradycji kanonicznej *ius in corpus* zostaje zastąpione ukierunkowaniem małżonków na *bonum coniugum*, czyli dobro małżonków oraz na zrodzenie i wychowanie potomstwa.

Zagadnienie prawa małżeńskiego stało się przedmiotem badań dr Michała Józwicka, absolwenta Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, a następnie Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, gdzie w 2006 r. uzyskał stopień doktora na podstawie recenzowanej dysertacji. Jak pisze sam Autor we wstępie w wyborze tematu pracy kierował się chęcią ukazania dwóch systemów prawnych: kościelnego i świeckiego w zakresie wymagań i warunków do zawarcia małżeństwa w celu dokonania ich charakterystyki porównawczej. Jak wynika ze studium Autora, są to systemy różne mające przede wszystkim określony dla siebie i różny w odniesieniu do drugiego cel. Dla Kościoła celem nadrzędnym jest cel religijny, dla państwa – cel społeczny. Nie oznacza to, że w obu systemach nie istnieją pewne podobieństwa, a nawet wspólne wymogi do zawarcia małżeństwa, zwłaszcza w odniesieniu do małżeństwa konkordatowego. Jak słusznie zauważa Autor, praca ta wypełnia pewną lukę, jaka istnieje na odcinku badań nad małżeństwem, zwłaszcza w odniesieniu do prawa rodzinnego i opiekuńczego.

Na recenzowane opracowanie składają się wstęp, sześć rozdziałów, wykaz bibliograficzny i spis treści. Nie jestem zwolennikiem umieszczania spisu treści na końcu opracowania, stąd wydaje mi się, że z punktu widzenia praktycznego byłoby lepiej umieścić tenże spis na początku pracy, ułatwiając w ten sposób czytelnikowi analizę publikacji. Godny zauważenia jest natomiast wykaz skrótów umieszczony na początku, co pomaga w czytaniu opracowania. Wstęp wystarczająco zapoznaje czytelnika z celem badawczym i zagadnieniami, które mają być przedmiotem analizy, natomiast brak w nim określenia metody badawczej. Poszczególne rozdziały odpowiadają tematowi pracy, są spójne i poprawne metodologiczne. Szkoda, że Autor nie podjął się dokonania krótkiego podsumowania każdego z rozdziałów, co czyni pracę bardziej syntetyczną, zwłaszcza że praca zawiera bardzo krótkie zakończenie i praktycznie pozbawiona jest jakichkolwiek wniosków. Bibliografia została podzielona na źródła, orzecznictwo sądów oraz literaturę. Uważam, że w pozycji o takiej tematyce i celach badań, jakie wskazał Autor, należało dokonać podziału źródeł na zbiory systematyczne, dzieła papieskie i inne źródła, a zwłaszcza oddzielić te dotyczące kościelnego prawa małżeńskiego i prawa państwowego. Co więcej zastanawia brak jakichkolwiek źródeł z okresu patrystycznego, nauczania papieży, Soborów, z wyjątkiem Soboru Watykańskiego II. Odnosnie do orzecznictwa trzeba zauważyć, że wykaz zawiera jedynie dwa orzeczenia, spośród których jedno jest orzeczeniem Roty Rzymskiej, ale niestety Autor nie podaje nazwiska ponensa, i co więcej twierdzi, że wyrok ten znajduje się w pozycji ks. prof. W. Góralskiego, a wiadomo że ta pozycja zawiera komentarze do wyroków rotalnych, nie zaś same wyroki (s. 280). Zastanawia też tak śladowe odwołanie się Autora do wyroków Roty Rzymskiej, jak i wyroków sądów państwowych w tematyce bezpośrednio związanej z ich działalnością. Literatura natomiast przedstawiona przez Autora choć nie jest zbyt obszerna, jest merytoryczna i wystarczająca.

Rozdział I, zatytułowany *Konstytutywne elementy małżeństwa w Objawieniu i nauce Kościoła*, przedstawia podstawy teologiczne istnienia małżeństwa, jego genezę i odniesienie do tekstów biblijnych. Autor przedstawia zatem rozumienie małżeństwa w prawie rzymskim, a następnie w prawie kościelnym, koncentrując swoją uwagę na Nowym Testamencie i nauczaniu Chrystusa w odniesieniu do małżeństwa. Rozdział ten przedstawia następnie zagadnienie konstytutywnych elementów małżeństwa w nauce Kościoła, począwszy od okresu patrystycznego aż do Soboru Watykańskiego II. Przedstawiona przez Autora charakterystyka małżeństwa jest zwięzła, przejrzysta, choć zastanawia fakt, że w pracy doktorskiej Autor ani razu nie cytuje oryginalnych źródeł, zwłaszcza z okresu patrystycznego i nauczania Ojców Kościoła, a swoje tezy opiera jedynie na przytoczonych opracowaniach. W ten sposób trudno uznać ten rozdział za źródłowo udokumentowany. Nieco inaczej ma się sprawa w części dotyczącej odnowy Soboru Watykańskiego II, gdyż tutaj Autor rzeczywiście przytacza konkretne dokumenty tegoż Soboru.

Rozdział II, zatytułowany *Warunki i wymagania do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, jest analizą przepisów Kościoła, dotyczących zgody małżeńskiej, przeszkód małżeńskich i formy kanonicznej. Zagadnienie zgody małżeńskiej, jako aktu konstytuującego małżeństwo jest przedstawione bardzo rzeczowo i podkreśla fundamentalne zna-

czenia zgody dla zaistnienia małżeństwa. Autor w tym punkcie przytacza zdania różnych Autorów zarówno polskich, jak i zagranicznych, choć nie wiem dlaczego, nie odwołuje się z przypisach do ich konkretnych dzieł, natomiast powołuje się na Autora, w którego publikacji wszystkie te opinie zostały zamieszczone (np. s. 88, przypis 295). Nie zgadzam się z interpretacją Autora dotyczącą *bonum fidei*, gdyż moim zdaniem, w przeciwieństwie do Autora, wykluczenie jedności małżeństwa i wykluczenie wierności małżeńskiej to odrębne rzeczywistości. Podoba mi się natomiast rzeczowy wykład na temat nierozzerwalności małżeństwa, przeszkód małżeńskich i formy kanonicznej. Nie wiem dlaczego w rozdziale II Autor pominął zupełnie kwestię wad zgody małżeńskiej, skoro mówi o samej zgodzie, podejmuje też kwestię przeszkód i formy kanonicznej.

Rozdział III nosi tytuł *Ewolucja prawa rodzinnego i opiekuńczego w kodyfikacji prawa świeckiego*. Rozdział ten jest historycznym ujęciem rozwoju instytucji małżeństwa w państwie polskim od początku jego istnienia do czasów obecnych. W tym bardzo krótkim rozdziale Autor podejmuje następnie próbę zdefiniowania małżeństwa na gruncie prawa rodzinnego i opiekuńczego. Jakkolwiek prawo państwowe nie daje żadnej jednoznacznej definicji Autor podkreśla, iż model świecki małżeństwa zajmuje się przede wszystkim regulacją stosunków między małżonkami, ich wzajemnych praw i zobowiązań oraz zobowiązań wobec ich dzieci. Jedynym kryterium pojawiania się ocen są skutki zachowań. Jeśli zachowanie jednostki jest szkodliwe dla innych podlega karze. Co podkreśla Autor model katolicki rodziny różni się od modelu świeckiego przede wszystkim dlatego, że ten pierwszy dokonuje oceny zachowań w kategoriach dobra i zła, z czym jednak nie do końca się zgadzam, mając na uwadze prawne ujęcie małżeństwa.

W rozdziale IV, zatytułowanym *Warunki i wymagania do zawarcia małżeństwa według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Autor podejmuje kwestię porównawczą w odniesieniu do rozdziału II wskazując na wymogi cywilne do zawarcia małżeństwa, w szczególności zaś podejmuje kwestię przeszkód małżeńskich. Co jest ważne, Autor dokonuje porównania przeszkód w prawie kanonicznym i cywilnym, zwracając uwagę na funkcjonowanie pięciu przeszkód wspólnych w obu systemach prawnych, zaznaczając jednak, że konkretne regulacje mają inny charakter i wynikają z innych potrzeb. W dalszej części rozdziału Autor w sposób precyzyjny i istotny przedstawia konkretne wymogi do zawarcia małżeństwa wynikające z akt stanu cywilnego.

Rozdział V nosi tytuł *Znaczenie przygotowania kandydatów do zawarcia małżeństwa*. Z oczywistych racji Autor w tym rozdziale koncentruje się na przygotowaniu do małżeństwa kanonicznego, gdyż jak słusznie podkreśla prawo państwowe takiego przygotowania nie przewiduje. Autor ukazuje zatem struktury zaangażowane w przygotowanie do małżeństwa w świetle kan. 1063 KPK, a następnie konkretne osoby odpowiedzialne za właściwe przygotowanie nupturientów. W tym rozdziale niezwykle użyteczną rzeczą jest odwołanie się Autora do poszczególnych dokumentów Konferencji Episkopatu Polski, w szczególności zaś do instrukcji o przygotowaniu do małżeństwa wydanych na przestrzeni lat przez Konferencję Episkopatu Polskie. Co jest kuriozalne Autor, określając kan. 1063 Kodeksu Prawa Kanonicznego, stosuje skrót kpk przewidziany w prawie państwowym do zupełnie innej dziedziny prawa.

W rozdziale VI, zatytułowanym *Wymogi i warunki do zawarcia małżeństwa według prawa konkordatowego w Polsce*, zostały scharakteryzowane nowe elementy, o jakie wzbogacił się Kodeks rodzinny i opiekuńczy w celu dostosowania swoich norm do prawa konkordatowego. W dalszej części rozdziału Autor analizuje art. 10 i 11 prawa konkordatowego, które stanowią wyraz poszanowania dwóch porządków prawnych dla ich wzajemnej autonomiczności. Jak zauważa Autor, art. 10 konkordatu jest wyrazem konsekwentnego uściślenia fundamentalnej zasady proklamowanej w art. 1 zasady niezależności i autonomii państwa i Kościoła. Artykuł 11 konkordatu stanowi deklarację na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa. Co najważniejsze, zdaniem Autora, oba te artykuły są wyrazem chęci współpracy dwóch porządków prawnych: kościelnego i państwowego.

Mając na uwadze niezwykle zwięzłość wykładu, dokonaną przez Autora, jak i zasób przepisów ułożonych w sposób jasny i precyzyjny, a ponadto praktyczny wymiar komentarzy zamieszczonych w książce dr. Michała Józwicka, należy uznać, iż wydaje się ona bardzo pomocna, zwłaszcza

cza dla tych, którzy nie zamierzają podjąć obszernych studiów prawa małżeńskiego Kościoła, w zaprezentowanym podręczniku znajdą esencję wiedzy o małżeństwie kanonicznym i małżeństwie cywilnym. Znaczące i użyteczne jest przede wszystkim podjęcie przez Autora kwestii porównawczych ukazujących dwa różne rozumienia małżeństwa, przy całym wspólnym wysiłku działania na rzecz jego promocji i rozwoju. Pozycja ta wydaje się być użyteczna przede wszystkim dla studentów prawa i administracji, jak i dla tych, którzy na co dzień, posługując się prawem polskim, dzięki niej będą mieli możliwość bliższego zapoznania się z odrębnym od państwowego, oryginalnym, a przy tym uniwersalnym porządkiem prawnym w odniesieniu do instytucji, której znaczenie trudno przecenić zarówno w społeczności państwowej, jak i kościelnej.

ks. Grzegorz Leszczyński
UKSW, Warszawa